

คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ
THE VALUE AND INFLUENCE OF KHMER CASTLES TO THE WAY OF LIFE
OF NATIVE PEOPLE IN SISAKET PROVINCE

พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, ดร.

พระสุริยนต์ทสสนิโย

พระครูปริยัติคณานุรักษ์

อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษด้านคติความเชื่อพบว่าการสร้างปราสาทขอมเริ่มแรกเป็นการสร้างตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเพื่อเป็นการจำลองโลกและจักรวาลโดยเฉพาะเมืองสวรรค์ว่ามีอะไรเป็นส่วนประกอบบ้างที่เห็นเด่นชัดคือการจำลองเขาไกรลาสอันเป็นที่ประทับของพระศิวะหรือเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาลซึ่งแต่ละส่วนประกอบก็จะแฝงไปด้วยคติความเชื่อทำให้ผู้พบเห็นสามารถจินตนาการถึงศูนย์กลางจักรวาลและที่ประทับขององค์ศิวะด้านคุณค่าพบว่าทำให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษไม่ว่าจะเป็นของที่ระลึกอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณสถานทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนจากการนำเอาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปราสาทขอมมาสร้างสรรค์งานฝีมือและของที่ระลึกเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ด้านสังคมและการเมืองนั้นก็มีความสงบสุขเพราะเกิดการเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่กล้าทำผิดต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ต่อโบราณสถานนั้นๆ นักการเมืองยังนำไปใช้อ้างอิงเพื่อประโยชน์ทางการเมืองอีกด้วยความงามจากสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ดีแล้วก่อให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้พบเห็นเป็นต้น

ความสำคัญ : คุณค่า, อิทธิพล, ปราสาทขอม, คนท้องถิ่น, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

The Article Title; “The Value and Influence of Khmer Castles to the Way of Life of Native People in Sisaket Province” The section of basic belief shows that the origin belief of construction of Khmer castles is to follow the idea of Brahmanism. It imitates cosmology specially the composition of heaven. Distinctly, it is believed that to reproduce Krailas Mountain, the abode of God Shiva or Sumeru Mountain as the center of cosmos. Each composition hides practical belief and makes people imagination to the center of cosmos as the abode of Shiva God. The section of value finds that it makes local identity of Sisaket province example; souvenir,

accommodation, house, archaeological studied site. It makes unearned income for native people, who create various styles of souvenirs from the understanding identity of Khmer castles. For social and political life, the native people lives in peaceful life because of being afraid of the sacred which they swear for protection their live. Also, the politicians refer to those Khmer castles for the benefit of politic field. Moreover, the splendid of those architectures can experience the viewers deeply in serenity.

Keyword : value, the influence, Castle Khmer, Local people, Sisaket Province

๑. ความน่า

การศึกษาชุมชนหนึ่ง ๆ ในฐานะที่เป็นสังคมพลวัต ย่อมต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐาน ทั้งลักษณะทั่วไป สภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประชากร และทรัพยากร เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมตามทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม และทราบประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นเพื่อเข้าใจในพัฒนาการของท้องถิ่นในระยะเวลาที่เปลี่ยนผ่าน ซึ่งมีผลต่อค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรมในยุคต่อมาตามหลักการของทฤษฎีประวัติศาสตร์เฉพาะ และทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมความเชื่อเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ ทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และเรื่องราวต่าง ๆ รอบตัว เนื่องจากมนุษย์เชื่อว่าความเชื่อช่วยให้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างในวิถีการดำรงอยู่บนโลกทั้งที่เป็นความจริงและไม่จริง แต่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ และส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออก ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเอง และมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งที่มาของค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม^๑ ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมและการกระทำที่เรียกว่า “พิธีกรรม” ซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ความเชื่อของคนในชุมชนนั้นได้อย่างชัดเจนที่สุด เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของไทยนั้นมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามส่วนภูมิภาค ทำให้การดำเนินชีวิต การทำมาหาเลี้ยงชีพ และความเชื่อมีความแตกต่างกัน^๒ ดังนั้นเบื้องต้นผู้ศึกษาจึงนำเสนอลักษณะทั่วไปไปสภาพสิ่งแวดล้อม และประวัติความเป็นมาของชุมชนในพื้นที่ เพื่อสามารถวิเคราะห์ให้เห็นพื้นฐานทางความเชื่อในท้องถิ่นว่ามีปัจจัยสนับสนุนและมีพัฒนาการมาอย่างไรในระยะแรกศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลอยู่มากในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องจากมีการเคารพบูชาเทพ ซึ่งเข้ากันได้ดีกับแนวความคิดพื้นฐานของชาวพื้นเมือง ที่ส่วนใหญ่ยังนับถือธรรมชาติและผีสงเทวดา ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์โดยผ่านเข้ามาทางเขมร ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและทางศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน เขมรนั้นได้รับอิทธิพลจากอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๖ หรือ ๗ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จากเขมรได้ครอบคลุมบริเวณภาค

^๑ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔-๑๙.

^๒ สุเทพ สุนทรเกสัช, "ความเชื่อในเรื่องผีปู่ตา หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," ใน **สังคมวิทยาของหมู่บ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๔๘.

ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ ศาสนาพราหมณ์นั้นคงนับถือกันแต่เพียงชนชั้นสูง และเป็นศาสนาของทางราชการ ส่วนประชาชนคงจะนับถือพุทธศาสนา หรืออาจนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์^{๓๓} โดยการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์นั้นสันนิษฐานว่าศาสนาพราหมณ์เข้าสู่อีสานโดยอาศัยหรือผสมผสานมากับอารยธรรมทวารวดีและอารยธรรมขอมโบราณ หรือผสมมากับการแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาเข้าไปในประเทศกัมพูชา แล้วกระจายเข้ามาทางอาณาจักรศรีเทพผ่านเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ศาสนาพราหมณ์ซึ่งผสมผสานกับพระพุทธศาสนาเข้าสู่กัมพูชาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓^{๓๔}) ความเชื่อพราหมณ์ชุมชนอีสานได้เกิดจากการถ่ายทอดความเชื่อผ่านพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่คนรุ่นเก่าสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลความเชื่อนี้ผ่านอาณาจักรขอมโบราณ ซึ่งเคยมีอำนาจการปกครองเหนือดินแดนภาคอีสานในสมัยต้นประวัติศาสตร์ ความเชื่อพราหมณ์จะปะปนอยู่กับความเชื่อท้องถิ่นในทุกรูปแบบอย่างกลมกลืน ผ่านทางพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย และสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างแน่นแฟ้นด้วยวิถีการเกษตรที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติซึ่งไม่มีความแน่นอนในแต่ละปี ความเชื่อพราหมณ์จึงมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตและความมั่นคงในชีวิตควบคู่กับความเชื่อผีมาตั้งแต่โบราณ

๒. ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของชาวอีสานใต้

ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของชาวอีสานใต้จากการศึกษาพบว่าความมั่นคงทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อ เป็นองค์ความรู้ฝ่ายสร้างสรรค์ที่ผ่านการสั่งสมเรียนรู้ลองผิดลองถูก ปรับปรุง และถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกเป็นภูมิรัฐสู่สาธารณะที่ทรงคุณค่า ภูมิปัญญาของชาวอีสานมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงสังคม ด้วยการผูกเกลียวสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ในสังคมให้ยึดโยงประสานประโยชน์กัน โดยมีความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุม และมีส่วนอย่างสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมเก่า และสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมทุกยุคสมัย^{๓๕} แสดงทัศนะว่า ความเชื่อไม่ได้มีหน้าที่เพียงก่อให้เกิดความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะความเชื่อมีสถานะเป็นสิ่งที่ต่อต้านหรือสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจะส่งผลทำให้ระบบความเชื่อนี้ต้องปรับเปลี่ยนให้เข้า

^{๓๓}จรัสสา คชาชีวะ. “คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ศศ.ม. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๓๔}จรัส พยัคฆราชศักดิ์. **อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๕๔.

^{๓๕}Roy A., Rappaport. “Religion in Adaptation,” in *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. (UK : Cambridge University Press, 2000), p.406-429.

กับคุณค่าชุดใหม่ ซึ่งบางครั้งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือแตกแยก จนท้ายที่สุดนำไปสู่การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางความเชื่ออย่างมีอาจหลักเลี้ยวได้^๖

กล่าวว่า กระบวนการของการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรม (Assimilation Variables) มีอยู่ 7 ขั้นตอน กล่าวคือ (๑)การเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรมไปสู่วัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงด้านการดำรงชีวิต (๒) การได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันในท้องถิ่น เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Structural Assimilation) (๓) การแต่งงานระหว่างกลุ่มอย่างแพร่หลาย เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านการสมรส (Marital Assimilation) (๔) การรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางด้านเอกลักษณ์ (Identification Assimilation) (๕) การไม่รังเกียจเดียดฉันท์ เป็นขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางด้านทัศนคติ (Attitude Receptional Assimilation) (๖) การไม่เลือกปฏิบัติ เป็นขั้นตอนในการผสมกลมกลืนด้านการยอมรับพฤติกรรม (Behavior Receptional Assimilation) และ (๗) การไม่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมและอำนาจ เป็นขั้นตอนของความกลมกลืนทางด้านสัญชาติ (Civic Assimilation)

การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นในสภาวะแห่งความสอดคล้อง (Strain to Consistency) ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้าหรือเร็วเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการผสมผสานวัฒนธรรมนั้นว่าจะมีมากน้อยและมีความรุนแรงเพียงใด เนื่องจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองมีความคล้ายกัน รวมทั้งขึ้นอยู่กับทัศนคติของคนในสังคมนั้นด้วยว่า ยึดมั่นในวัฒนธรรมเดิมมากน้อยเพียงใด หากฝั่งแน่นขนบธรรมเนียมและความเชื่อเดิมอยู่มาก โอกาสรับวัฒนธรรมใหม่ย่อมเป็นไปได้น้อย ในทางกลับกันหากมีความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรมใหม่จะทำให้มีความพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมใหม่ได้ง่ายขึ้น^๗ ดังนั้น ศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมในทุกระบบของโครงสร้างทางสังคมนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ทั้งนี้การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณียังคงมีข้อจำกัดและข้อบกพร่อง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงทางวัฒนธรรมอีกหลายประการ การผสมผสานความเชื่อในฮิสตีสองของจังหวัดศรีสะเกษ “ฮิสตีสอง” เทียบเคียงกับภาษากลางได้ว่า “ประเพณีฮิสตีสองเดือน” เป็นระบบประเพณีพิธีกรรมที่ถูกจัดสรรขึ้นให้สอดคล้องเหมาะสมกับช่วงเวลาของแต่ละฤดูกาลในรอบปี ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์จึงควรกำหนดขึ้นให้ตรงกับช่วงเวลาที่ถูกกำหนดไว้แล้วดังกล่าว เพราะถ้าประเพณีเหล่านี้จัดขึ้นในช่วงเวลาตามแต่อำเภอใจ ประเพณีเหล่านั้นก็จะเป็นเฉกเช่นประเพณีพิธีกรรมทั่วไป ไม่อาจใช้คำว่าฮิสตีสองได้ หรือไม่อาจถูกสังคมหรือชุมชนอื่นมองว่ากระทำผิดจารีตประเพณี ชาวอีสานใช้คำว่า “ผิดฮิสตีสอง” อันหมายถึงการประพฤติที่ไม่ดี ไม่อยู่ในร่องในรอยที่ผู้ใหญ่คนรุ่นก่อนเคยดำเนินมา ดังกรณีที่เกิดกับชุมชนอีสานใต้ที่มีการจัดงานบุญเวสกับ

^๖ Gordon, Milton M, *Assimilation in American Life : The Role Of Race, Religion, And National Origin*. (New York: Oxford University Press, 1964),p.71.

^๗จาง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

บุญสงกรานต์พร้อมกันในเดือนห้า แล้วถูกชุมชนมองว่า “ไม่ปกติ” ทั้งนี้ความเหมาะสมและอุบายวิธีต่อผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมย่อมขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างประเพณีพิธีกรรมนั้น ๆ กับห้วงเวลาหรือฤดูกาลเป็นสำคัญด้วยอีกประการหนึ่ง ดังนั้นแนวทางอนุรักษ์ที่สำคัญต่อความมั่นคงทั้งด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านวัฒนธรรมย่อมขึ้นอยู่กับความคงมั่นในห้วงเวลาของการปฏิบัติประเพณีโดยนัยสำคัญเช่นว่านี้

๓. คติความเชื่อการสร้างปราสาท

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอมในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีจำนวนปราสาทมากมาย สามารถสรุปคติความเชื่อได้ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อจำลองเขาไกรลาสหรือเขาพระสุเมรุอันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าสูงสุด คือองค์พระศิวะเจ้าในศาสนาฮินดูลัทธิไศวะนิกาย

๒. เพื่อถวายแก่องค์พระศิวะเจ้าในศาสนาฮินดูลัทธิไศวะนิกาย

๓. เพื่ออุทิศถวายให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูแก่เวทิต่อผู้มีพระคุณ

๔. เพื่อเป็นที่เก็บอัฐิของบรรพบุรุษและของผู้สร้างเองเมื่อคราวละสังขาร

๕. เพื่อเป็นที่อยู่หรือที่ประทับของดวงวิญญาณของผู้สร้างและการอยู่ร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับองค์พระศิวะ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะมีความเชื่อว่า เมื่อถึงจุดนี้แล้ววิญญาณของผู้สร้างจะมีความเป็นอมตะ

๖. เพื่อเป็นการประกาศเกียรติศักดิ์ เกียรติคุณและอำนาจบารมีของผู้สร้างเองให้ปรากฏแก่สายตาของสาธารณชนนอกจากนั้นแล้วยังมีคติความเชื่อในภาพแกะสลักลวดลายจิตรกรรมต่าง ๆ ที่ประดับตกแต่งอยู่ที่ตัวปราสาท ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทั้งสิ้นหรือเป็นการบูชาเทพเจ้า

จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อการสร้างปราสาทมีการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางด้านวัฒนธรรมซึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ มีการดำเนินงานครบทั้ง ๔ รูปแบบ กล่าวคือ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ โดยแนวทางดำเนินงานด้านการประยุกต์ใช้เป็นวิธีที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด เพื่อให้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเหมาะสมและดำเนินไปได้ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป การอนุรักษ์เป็นการปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี การสร้างใหม่เป็นวิธีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้นระหว่างหน่วยงานทางราชการและชุมชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่บางอย่างเกิดจากการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาใช้ในชุมชนด้วย ส่วนการฟื้นฟูถือเป็นรูปแบบการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางวัฒนธรรมที่มีสาเหตุเนื่องมาจากประเพณีพิธีกรรมที่ถูกชาวบ้านละเลยไม่ปฏิบัติตาม ส่วนใหญ่เป็นประเพณีพิธีกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบัน

๔. บริบทความเชื่อทางศาสนา

ศาสนาในบริบทของคนอีสาน เป็นรูปแบบความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ความเชื่อแบบดั้งเดิมคือการนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ กับความเชื่อที่เข้ามาใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่แพร่มาจากอินเดีย นั่นคือความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นในสภาวะของจิตใจ ทำให้สามารถผสมผสานเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดีกับความเชื่อที่มีการยึดถือมาแต่เดิม ภาคอีสานโดยภาพรวมไม่ได้แตกต่างจากรูปแบบความเชื่อของภูมิภาคอื่น ๆ มากนัก คือได้รับอิทธิพลจากลัทธิความเชื่อผี ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้รายละเอียดประเพณีพิธีกรรมบางอย่างก็มีความแตกต่างออกไป ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพุทธค่อนข้างมาก ถึงแม้จะมีความเข้าใจในหลักคำสอนไม่ลึกซึ้ง แต่ก็มี ความผูกพันในเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้สงบ ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระอินทร์ พระพรหม และพระยม ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จได้ ส่วนความเชื่อผี สางเทวดานั้นชาวอีสานต่างก็มีความเชื่อถือในเรื่องนี้อยู่มาก ชาวอีสานมีแบบแผนในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนา โดยเคารพศรัทธาในองค์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความศรัทธาแรงกล้าในการที่จะเป็นผู้สืบศาสนา และพยายามปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะที่ดี แต่ขณะเดียวกันการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์ ศาสนาที่ชาวบ้านในภาคอีสานนิยมยึดถือปฏิบัติ เป็นศาสนาในลักษณะศาสนาแบบชาวบ้าน คือ ประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผี สาง เทวดา ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติทางไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์ และพระพุทธศาสนาในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นระดับที่ช่วยในการจัดระเบียบสังคม แม้ว่าพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากการสังคายนากล้านนาจะแผ่เข้าสู่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่มีหลักฐานสามารถตรวจสอบความถูกต้องของการปฏิบัติได้ แต่กลุ่มชนในอีสานก็สามารถปรับปรุงหลักธรรมให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ของตน มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจและปรัชญาทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน

๕. สรุป

๑. **ด้านจักรวาลวิทยา** การสร้างสถาปัตยกรรมปราสาทขอมโดยการประยุกต์ลักษณะใหม่ แต่ไม่แตกต่างจากลักษณะเดิม หรือออกแบบให้มีความเหมือนส่วนใดส่วนหนึ่งของปราสาทขอม นิยมจำลองเทพที่สถิตอยู่ ณ ศูนย์กลางจักรวาล เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าสถานที่แห่งนี้มีเทพคอยปกป้องรักษาคุ้มครองผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณสถานที่ตรงนั้น

๒. **ด้านเทววิทยา การสร้างปราสาท** ได้ออกแบบสถาปัตยกรรมการสร้างโดยเน้นการสร้างเขาพระสุเมรุ สถานที่ประทับของเทพเจ้า รูปเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง มีองค์พระศิวะเป็นต้น บางแห่งยังเป็นการจำลองศูนย์กลางจักรวาลอีกด้วย ขึ้นอยู่กับกำลังศรัทธาบวกกำลังทรัพย์ของผู้ประสงค์ที่จะสร้าง ส่วนใหญ่ก็จะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งปรากฏอยู่เพื่อเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แห่งเทววิทยา

๓. **ด้านสถาปัตยกรรม** รูปทรงแหล่งนารายณ์บรรทมศิลป์ ทำให้คนทั่วโลกรู้จัก เมื่อเห็นภาพนารายณ์บรรทมศิลป์แล้วนึกถึงจังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้ผู้คนอยากมาเที่ยว มาพบเห็นด้วยตนเอง ผู้สร้าง

หรือสถาปนิกผู้ออกแบบ คำนึงถึงความงาม ความเป็นเอกลักษณ์ และความมีศิลปะที่โดดเด่นเป็นสง่า ล้วนต้องการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมทั้งในด้านรูปทรงและการประยุกต์ลักษณะใหม่ เพื่อให้ผู้พบเห็น ได้รับรู้และสัมผัสได้ในความเป็นอารยธรรมขอม การออกแบบได้นำเอาเอกลักษณ์ของปราสาทขอมทั้ง ด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ด้านการแกะสลักลวดลายประดับหรือคติความเชื่อนำมาใช้ในการ สร้างสรรค์ผลงานใหม่ ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น

๔. ด้านวิถีชีวิต เมื่อมีการสร้างสถาปัตยกรรมปราสาทขอมโดยการประยุกต์ลักษณะใหม่ แต่ไม่แตกต่างจากลักษณะเดิม หรือออกแบบจำลองให้มีความเหมือนส่วนใดส่วนหนึ่งของปราสาท ขอม ทำให้ผู้คนที่ไปดูไปชม หรืออาศัยอยู่บริเวณนั้น มีความเคารพยำเกรงต่อสถานที่ ไม่กล้าที่จะ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีงาม กล่าวกันว่า ช่างที่เป็นผู้ออกแบบและแกะลายจะไม่กินเนื้อวัว เพราะ วัวเป็นพาหนะของเทพเจ้า และไม่ดื่มสุราเพราะจะทำให้งานปั้นและงานแกะลวดลายมีปัญหาและ อุปสรรคในการทำงาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคัมภีร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคัมภีร์ และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.

จรัส พัทธมราชศักดิ์. **อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์, ๒๕๓๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคัมภีร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สุเทพ สุนทรเกษม. "ความเชื่อในเรื่องผีปอบา หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," ใน **สังคัมภีร์ของ หมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๕.

หนังสือภาษาอังกฤษ/English texts

Gordon, Milton M. **Assimilation in American Life : The Role Of Race, Religion, And National Origin**. New York: Oxford University Press, 1964.

Roy A., Rappaport. "Religion in Adaptation," in **Ritual and Religion in the Making of Humanity**. UK: Cambridge University Press, 2000.

๒. วิทยานิพนธ์

จรัสสา คชาชีวะ. "คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย". **วิทยานิพนธ์ศศ.ม., บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.**